

Salt Aklın Kritiği Bağlamında Kant'ın Bilgi Meselesi ve Metafizik'in Özsel Olanığı**Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Yıldızdöken**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-000>

İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Malatya – TÜRKİYE

Makale GeçmişiGeliş: 10.05.2019
Kabul: 27.06.2019
On-line Yayın: 30.06.2019**Anahtar Kelimeler**Transsendent-Transsendental
A Priori
A Posteriori
Duyarlık (Anschauung)
Akıl
Analitik-Sentetik
Salt
Metafizik**Öz**

Bu çalışmada, Kant'ın bilgi anlayışına *Salt Aklın Kritiği* bağlamında ışık tutulmaya çalışılmış ve Batı metafiziğine yönelik destruksiyonla felsefe mahaline çıkan Heidegger'in Kant yorumu *Salt Aklın Kritiği* temele alınarak Kant'ın metafiziğinin hudutlarını belirleme deneyiminde "dimağın haritası", özsel olarak bir metafizik projesinin olanaklı olup olmadığı meselesi nezdinde araştırılmıştır. Bu amaçla öncelikle Kant'ın epistemolojisinde önemli bir rol oynayan, *transsendental, transsendent, a priori, a posteriori*, sentetik ve analitik yargılar, *a priori* sentetik yargılar, duyarlığın formları olarak zaman ve mekân kavramları ele alınarak epistemik sorunun ontolojik bir meseleye nasıl dönüştüğü aydınlık kılınmaya çalışılmıştır.

Çalışmadaki sorun, Kant'a değin gelen metafizik ve bilim arasındaki ilişkide, metafiziğin bilimden dışlanması ve dogmatik ilkeleri kendisine düstur edinmesidir. Bu dogmatik düsturlar, aklın sapıklığına yol açarak bilginin de gerçek değerini alaşağı etmiştir. Yapılacak şey, metafiziği zararlı otlardan çekip çıkarmaktır. Burada akıl, yardıma çağrılır. Aklın yardıma çağrılması zihnin, nesnenin bilgi elde etmesinde etkin bir rol oynaması anlamına gelecektir ki, bu da zihnin nesne karşısında, bilgiye ulaşmada yol gösterici vasfının olduğunun göstergesidir. Yani, zihin nesneyi belirlemede mihenk taşı olmaktadır. Felsefenin odağı bu anlamda, zihin üzerine olmalı, zihnin akıl eşliğinde anatomisi çıkarılmalıdır. Akıl eşliğinde zihne yönelik araştırma ise aklın kendisini eleştirmesi anlamına gelecektir. Bu, esasen zihindeki salt ilkeleri soruşturan metafizik alanda mümkündür.

Kant, akılda deneyimden gelmeyen ancak, tüm deneyimi olanaklı kılacak ilkeleri araştırmayı kendine amaç edinmiştir. Onun "salt" kavramı burada önem kazanmaktadır. Bu ilkeler, *sentetik a priori* ilkelerdir. Onun bu ilkeleri bulma kaygısı, söz konusu ilkelerin tüm bilimlere uygulanacak temel bir dayanak noktası olmasından ileri gelir. Bu anlamda o, metafiziği bu ilkelerle temellendirme ve ona bilim temeli kazandırmayı amaç edinmiştir. Şu durumda, aklın kendisine yönelik eleştirisinde mesele, kendisinde *a priori* kavramları buldurması dolayısıyla, salt olanın açığa çıkarılmasına ilişkindir. Bu salt kavramların açığa çıkarılması, bilim olarak kurulacak olan metafiziğin yazgısını belirleyecektir. *Salt Aklın Kritiği* gelecekte bilim olarak kurulacak metafiziğe; *Prolegomena*'ya da hazırlık durumundadır. Heidegger'in bu noktada Kant okuması "şematizm" öğretisinden yola çıkarak duyarlık ve anlık arasında kurulan ilişkide "fundamental ontoloji" bağlamında metafiziğin özsel olanaklılığını sorgulamak; varlığın zamansal serimlenişine temel olabilecek olanakları açığa çıkarmaktır. Bu anlamda Heidegger Kant'ın bilhassa iç duyumun iki formu olarak sunduğu zaman ve mekânın epistemik bağlamda önemini vurgulasa da Kant'ı varlığın anlamı sorununu görmezden geldiği gerekçesiyle de eleştiriye tabi tutmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada Kant'taki bilginin olanaklılığı meselesi Heidegger'in ontolojik bir ufukla yeniden okuması ve eleştirisi kisvesinde ele alınmış ontik ve ontolojik hakikat ayırımını ileri süren *transsendental* felsefenin ontolojik ve epistemolojik ipuçları metafiziğin özsel imkânının hudutlarını belirleme noktasında açıklanmaya çalışılmıştır.

DOI: 10.9761/JASSS8067

Atıf Bilgisi / Reference InformationYıldızdöken, Ç. (2019). Salt Aklın Kritiği Bağlamında Kant'ın Bilgi Meselesi ve Metafizik'in Özsel Olanığı. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 75, Summer, p. 381-396.

Kant's Issue of Knowledge in the Context of the Critique of Pure Reason and the Inner Possibility of Metaphysics**Asst. Prof. Dr. Çiğdem Yıldızdöken**

Inonu University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Malatya – TURKEY

Article History

Submitted: 10.05.2019

Accepted: 27.06.2019

Published Online: 30.06.2019

Key Words

Transcendent-Transcendental

A Priori

A Posteriori

Intuition (Anschauung)

Reason

Analytical-Synthetic

Pure

Metaphysics

Abstract

In this study, Kant's knowledge understanding was attempted to shed light on the *Critique of Pure Reason*, and the Kant interpretation of Heidegger, who came to the place of philosophy with the destruction of Western metaphysics, was investigated the issue whether the foundation as the projection of the intrinsic possibility of metaphysics, in the experience of determining the boundaries of the metaphysics of Kant, "the map of mind" basing on *Critique of Pure Reason*. For this purpose first of all has been tried to be lightened dealt with how to turn the epistemic problem into an ontological question concepts *transcendental*, *transcendent*, *a priori*, *a posteriori*, *synthetic and analytical judgments*, *a priori synthetic judgments*, time and space as forms of intuition (Anschauung) which plays an important role in Kant's epistemology.

The problem in the study is the argument that metaphysics is excluded from science and the dogmatic principles have adopted it in the relationship between metaphysics and science that goes back to Kant. These dogmatic principles overthrow the true value of knowledge that led to the heresy of reason. What to do is to extract the metaphysics out of ill weeds. Here the mind is called to help. Calling the mind to help means that the mind plays an active role in this is an indication that there is a guiding character in accessing information opposite the object of the mind. That is, mind is the touchstone in determining the object. In this sense, the focus of philosophy should be on the mind and the mind should be removed from the anatomy with reason. The exploration mind-directed with reason will mean that the mind will criticize reason itself. This is possible in the metaphysical field, which essentially researches the pure principles in mind.

Kant aims to explore the principles that do not come from experience in the mind but which will be possible the whole experience. His the concept of "pure" is important here. These principles are *synthetic a priori*. His concern about finding these principles comes from the basic premise fact that these principles are a fundamental to apply to all sciences. In this sense, he aims to base metaphysics with these principles and to give him a science foundation. In this case, Kant's the criticism of the reason is to reveal the pure in which has concepts pure *a priori*. The reveal of these pure concepts will determine the fate of metaphysics to be established as science. *The Critique of Pure Reason* is the preparation for metaphysics to be established as science in the future (*Prolegomena*). At this point Heidegger's reading on Kant reveals to research the projection of the intrinsic possibility of metaphysics; the possibilities that is basic the exposition temporal of being that on Kant's "schematism" reveals in the relation of intuition and mind, which deals with on the basis of "fundamental ontology". In this sense, Heidegger who emphasizes the importance of time and space in the epistemic context of Kant, which presents as two forms of inner sense, still criticizes Kant who has ignored the problem of existence meaning. In this respect, in this study deals with the question of Kant's possibility of knowledge was discussed in the perspective of Heidegger's re-reading and criticism on the ontological horizon and ontological and tried to explain epistemological tips of *transcendental* philosophy which asserts a distinction between ontic and ontological truth. In the context of determining the boundaries of the intrinsic possibility of metaphysics.

DOI: 10.9761/JASSS8067

1. GİRİŞ

On sekizinci yüzyılda ortaya çıkan ampirizm ve tepe noktasına erişen Aydınlanmacılıkla¹ felsefedeki eleştirici tavır (Kritisizm), mevcut düşünce düzenlerini sarsmıştır. Bir yandan bilginin kaynağının akıl² olduğunu savunan rasyonalizm ve onun uzantısı olan dogmatizm, diğer yandan da bilginin ancak duyular aracılığıyla edinilebileceğini savunan ampirizm ve onun uzantısı olan septisizm 18.yüzyıl düşünce sisteminde birbirine karşıt görüşler olarak ikamet etmişlerdir. Gerek dogmatik rasyonalist felsefenin gerekse septik ampirist felsefenin sorunu, bilgi elde etmede, öznenin edindiği bilginin nesnesine uygun olup olmadığıdır. Öte yandan bu durum, felsefenin geçmişine bakıldığında bilgi elde ediminde nesneden özneye ya da öznenen nesneye giden süreçte hangisinin baskın olduğuna göre özne merkezli idealist anlayışlar ve nesne merkezli bilimsel anlayışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Rasyonalist gelenekte nesnenin, öznenin zihnindeki idelere uygunluğu aranırken, ampirist gelenekte bunun aksine edinilen bilginin nesnesine uygun olup olmadığı aranmaktadır. Diğer bir deyişle, önümüzde duran iki yol vardır; ya kavramı nesneyle uyum içinde düşünme ya da deneyim yoluyla verilmiş olan nesneyi kavramla uygun hale getirebilmektir. Ancak nesnelerin verilmişliği zihinde hazır olarak bulunmazken, anlama gücünün kuralları *a priori* olarak kendine yer edinir. Bu kavramlar *a priori* kullanılması dolayısıyla bilinirler. Sonuçta, deneyimin sunduğu nesnenin, anlama gücüyle (zihin) uyumu söz konusudur.

Kant, özne-nesne ilişkisinde bahsedilen iki seçenekten sonuncusunu tercih etmektedir. Zihin, nesneyi biçimlendirmektedir. Şu durumda Kant, nesnelere bilgimize uydurmaya çalışmıştır. Kant bu tavrıyla, kendinden önceki nesneyi merkeze alan felsefe sistemlerine karşı çıkmıştır. Bu, Kopernik'in bilimde gerçekleştirdiği devrimin, Kant'ın metafizik alanında kendisine yer edinmesi anlamına gelir. Artık felsefede, ampiristlerin öne sürdüğü üzere nesneden hareket etme değil, öncelik sırası özneye, Descartes'ın deyişiyle *res cogitans'a* tekrar verilmiştir (Duralı, 2007: 10).

Bu anlamda Kant Descartes'ın ontolojik öznesini miras almış ve *Salt Aklın Kritiği*'yle öznenin adem-i merkeziliği dimağın baş tacı edilmesiyle yerini iyiden iyiye sağlamlaştırmıştır. *Salt Aklın Kritiği*'nin felsefe açısından önemi sadece epistemoloji bağlamında değil, aynı zamanda akıl ve doğa

¹ Bu noktada Kant, Aydınlanmanın içerdiği anlamı eleştirmiştir. Ona göre, Aydınlanma çağı aydınlanmış bir devir değildir. Bilim in her şeye çözüm olabileceği eleştirilmelidir. Aydınlanma, kişinin her koşulda karanlığa ışık tutmasıdır. Aklın kılavuzluğunda eylemlerini sergileyen ve bunların sorumluluğunu alan kişi aydınlanmıştır. Bu sorumluluğa uygun olarak yaşama tarzı kazanma ise ahlaklı bir yaşamın habercisidir. Bkz. (<http://www.anarsist.org/felsefe/1582-immmanuel-kant-aydinlanma-nedir/2019>).

² Çalışmamızın başında belirtmemiz gerekir ki, Kant akıl ve zihin arasında ayırım yapmaktadır. Akıl (*Vernunft*, İng. *reason*), insanın düşünme melekesinin temel malzemesi olarak kavramların kavranılmasını sağlarken, anlama gücü ya da yetisi olarak zihin (*Verstand*, İng. *mind*, *intellect*) mantık temelindeki düşünmeyle objeleri tam anlamıyla bilinçli şekilde idrak etmeğe yarayan bağlantıları, ilişkileri kuran yeti olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Kant, 1998: 267-269. Yine onun anlayışında sıkça geçen anak ise, bir duyu yetisi olmayıp, yalnızca verili duyuları bir deneyde ilişkilendirme yetisidir. Anlağın işlevleri: kavramları birleştirme, yargılama, sonuç çıkarma, sonuçlama, çözümleme, birleştirme ve genelleştirme. Anlaşıyor ki anak, gerek zihnin gerekse aklın işlevlerinin yapıldığı saha olmaktadır. Bazı metinlerde anak, karşımıza dimağ kavramının karşılığı olarak kullanılabilir. Arapça *dmğ* kökünden gelen dimağ akıl, beyin, şuur anlamında gelmekle birlikte Farsçada fikir, anlayış anlamında kullanılan *hûş* teriminin karşılığı olarak da kullanılmaktadır. Bkz. Develioğlu, 1993:187, 386. Türk edebiyatına ise ilk defa Feridüddin-i Attar'ın *Tezkiret-ül Evliya* adlı eseriyle giren kavramın kullanıldığı tasavvufi mahal göz önünde bulundurulduğunda nefle bir ilintilik bağlamında ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Eserde de belirtildiği üzere: "Gördü ki kibir ve gurur onun dimağına tesir eylemiş. Hakka layık hiçbir şey yok", bu ilintilik nefis ve dimağın karşıtlığı temelinde kuruludur (Bkz. <http://semazen.net/download/tezkiretulevliya.pdf/2019>). Nefsin başboşluğu ve denetimsizliği karşısında dimağın denetimleyebilme, yönetebilme, gözlemleyebilme melekesi kalb için de bir anahtar olacaktır. Duralı ise bu hususta dimağdan anlaşılması gerekenin, "edinilmiş tasavvurların birleştirilmiş bütünlüğünü ve deneyim kaynaklı idrak birliğini sağlayan meleke olarak tasvir etme olduğunu belirtmektedir" (Duralı, 2006: 28). Buna bağlı olarak Kant, akıl ve anak arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: "Her uslamamada öncelikle anakta (*the understanding*) bir kural düşünürüm (*the major*). İkinci olarak yargı gücü aracılığıyla kuralın koşulu altında bir kavrama ihtiva ederim (*the minor*). Son olarak kuralın yüklemi yoluyla kavramı ve böylece akıla *a priori* belirlerim" (Kant, 1998: 390).

arasındaki ilişkinin tesis edilmesi açısından da değeri bulunur. Ancak Kant "transendental mantığı" araştırma mahali olarak gördüğü doğa ile sınırlı tutarak soruşturmasını yürütmesiyle çalışmamızın sonunda Heidegger bağlamında eleştirisini yönelteceğimiz varolanın varlığının anlamını görmezden gelmiş, varlığı *a priori* koşullar bağlamında açıklamayla yetinmiştir. Ancak yine de bunlar Kant'ın başarısını görmemizi engellemeyecektir. Onun epistemolojik bağlamda özne-nesne ya da ontolojik karşılık olarak akıl sahibi varolanın varlığı ve varolan ilintisindeki ilişkinin ne olduğuna yönelik ayrıntılı olarak giriştiği, zengin kategoriler ve metafizik'in bilimsel bir temele oturtulup oturtamayacağı ile ilgili meseleye yönelik deneyimi, felsefenin belkemiği olan gerek epistemoloji gerekse ontoloji bağlamında önemlidir.

Bu doğrultuda Kant'a göre, zihnin nesnelere uyması gereğini dikkate alırsak, bu durum insanın bilgide pasif alıcı konumunu doğurur. Bu ise bilgi problemini çözmeyip, varoluşlarından emin olunan *sentetik a priori* önermelerin de var oluşunu açıklayamaz. Bu anlamda *a priori* bilgileri kanıtlamak ve *sentetik a priori* yargıları temellendirebilmek amacıyla Kopernik'in astronomi alanında yaptığı gibi hipotez değişikliğine gidilmelidir. Bu hipotez değişikliği bilgide insanların dış dünyaya uyduğu hipotezin yerine, dış dünyanın ve nesnelere insan zihninin yapısına uyduğu hipotezin konulmasıdır. Şunu da belirtmekte yarar vardır ki Kant, insan zihninin düşünmekle şeyleri -nesnelere- yarattığını söylemek istememektedir, o şeylerin insan zihninin *a priori* koşullarına bağlı oldukları sürece bilinebildiklerini söylemek istemektedir (Cevizci, 2011: 716). Aksi halde bu, solipsizm tehlikesine düşme demek olacaktır.

Yeniçağ felsefesinde Descartes'la birlikte vurgulanan düşünen ben (*res cogitans*) Kant'la birlikte yeniden gün ışığına çıkmıştır. Descartes'ın uzamsız varlık olarak "düşünen ben" in (*res cogitans*) ve uzamlı varlık olarak (*res extensa*) "yer kaplayan ben" in birbirlerinden ayrı cevherler olarak kabulünün sonucu olarak beliren sorun, kendisinden apayrı bir töze sahip olan *res extensa* hakkında *res cogitans*'ın nasıl hüküm vereceğidir. Kant'ın hesaplaştığı bu soruna vereceği yanıt, düşünen benin ancak kendinden sorumlu olabileceği gerekçesiyle, kendinden hareketle benin sadece kendini bilebileceğidir. Düşünen benin kendi kendini bilmesi ise özbilincin etkinliğidir ki burada başlı başına araştırılması gereken bilinçtir. Bundan hareketle Kant, uzamlı olanı bir kenara koyup düşünen benin özünü oluşturan akli büyüteç altına alarak dimağa yönelik araştırmasını sürdürmüştür. Descartes'ın düşünen özne olarak *res cogitans*'ın ontolojik-epistemolojik yerleşkesinin salt akla konuk ettiği ileri sürülebilir. Ancak Kant Descartes'ın kendisinden şüphe etmediği açık ve seçik bilgisiyle; bilginin imkânını sorgulayacaktır. Bu andan itibaren ise Kant sadece düşünen öznenin mahali olarak beliren aklın saltlığında araştırmasını yürütmeyip aynı zamanda *Kritik*'teki³ projesine *transendental* mantığı da dâhil eder. Descartes'ın *res cogitans* ve *res ekstensa* arasındaki ayrılığı ortaya koyduğu özne-nesne arasındaki gerilim, dimağ alanında da soruşturulacaktır (Evans, 1984: 45-46). Bu noktada Evans, kartezyen dualizmin *res extensa* ve *res cogitans* arasındaki metafiziksel bir yarık içinde bilişsel olan ve bilişsel olmayan temsiller arasındaki epistemolojik dönüşümün etkisini sunduğunu belirtir (Evans, 1984: 46).

Bu doğrultuda Kant düşünen ben yanında yer kaplayan varolan olarak *res extensa*'yı da ihmal etmeyecek şekilde dimağdaki soruşturmasına devam eder. Akla yönelik soruşturma, onun felsefi sisteminin odak noktasıdır. Dikkat edilmesi gereken, Kant'ın eserlerine⁴ bakıldığında, aklın tüm görünüşlerini (teorik, pratik ve yargı kısmı) ele alarak bir araştırma içerisine girmesidir. Burada akla gelen soru, Kant'ın akla yönelik bir araştırmayı kendisine amaç edinerek, neden buna yıllarca kendini vermiş olduğudur. Duralı'nın belirttiği üzere, elbette Kant'ın buna bir yanıtı bulunmaktadır. Öncelikle, insanı hayvandan ayıran şey öncelikle akıldır. İnsan, doğasında gizlenmiş tüm yetileri serimleyerek

³ Kant'ın *Salt Aklın Kritisizmi* adlı eseri.

⁴*Salt Aklın Kritisizmi, Pratik Aklın Kritisizmi ve Yargı Gücünün Kritisizmi*

ancak öz bilincini oluşturabilecektir. Bu özbilinç insanın sınırını bilmesi; neyi bilip neyi bilmeyeceğine karar vermesi ve sınırlarını bilerek yaşamına yön verebilmesidir (Duralı, 2006: 44). O halde Kant'ın insan sorununun akıl nezdinde epistemolojik ve ontolojik meseleyi içerdiğini söylemek mümkündür. Neyi bilip neyi bilmeyeceğimiz sorunu insan aklının hudutlarını da çizme deneyimi olacaktır.

Aklın araştırılmasının bir diğer nedeni, 18. yüzyıldaki metafiziğin çıkmaza düşmesinden kaynaklanır. Kant'tan önce metafizikteki anlayışları sadece *a priori* bilgi temeline yerleştirme amacı söz konusuydu. Yani, teoriler deneyimle edinilen gerçeklere referansla elde edilen *a posteriori* bilginin aksine sadece akıldan kaynaklanan *a priori* bilgiyle kurulmuştur. *A priori* bilgiden de her şeyiyle doğru olduğu varsayılan tümel yargılar çıkarılmaktaydı. *A priori* ilkelere dayalı olarak yapılan bu soruşturmalar da rasyonalist bir yöntem olarak bilinmekteydi. Ancak Kant'a göre bu noktada rasyonalistler yanılmaktaydı. Çünkü onlar deneyim ya da sezginin bilginin edinilmesindeki önemini göz ardı etmişlerdi. Ampiristlerin ise gözden kaçırdıkları nokta, deneyimleri düzenleyen formel yapının ya da kavramların önemini küçümsemeleriydi. Böylece Kant, bilginin edinilmesinde rasyonalistlerle bizim *a priori* bilgimiz olduğu hususunda, ampiristlerle de bilgimizin bir bölümünün deneyime dayanması bağlamında fikir birliği içindedir. Dolayısıyla metafiziğin sunduğu bilgi sadece duyumsadığımız, deneyimlediğimiz şeylerin ötesinde bulunmaktadır. Bunun nedeni, insan zihninin yalnızca, kavram ve kategorilerle nesneye yönelik bir yapı kazandırılmasının mümkün olacağı ve nesnenin ancak bu durumda bilinebileceğidir (Cevizci, 2011: 717).

Bu bağlamda dönemi itibariyle, Kant'ın metafiziği krite ettiği söylenebilir. Metafizik, ona göre bir bilim değildir; çünkü onun konusu zihinsel töz ya da maddi töz, algının konusu olmamaktadır. Kant'a göre, söz konusu tözlerin zamansal veya mekânsal dünyada olup olmadıklarını bilemeyiz. Fenomenal varlıklar tecrübe edildiği ya da deneyimlendiği sürece onlar hakkında bir bilgiye ulaşabiliriz. Bu anlamda Kant, metafiziği araştırmaya koyulmaktadır. Metafizikçilerin en büyük yanlışı, görüye konu olanları (*phainomenon*) kendinde şeyler (numenler) olarak ele almalarıdır. Deneyimden yola çıkarak birtakım metafiziksel hakikatler üzerinde akıl yürütmenin metafizikçilere açık kapısı bulunmamaktadır. Kant bu hususta, mümkün deneyimin koşullarından yola çıkarak teoriler geliştirmeye çalışan metafizikçilerin çelişik sonuçlara varacaklarını düşünmektedir. Dolayısıyla kendinde şeyler hakkında doğrular ileri süren filozoflar, birtakım hakikatler yerine antinomilere düşerler. Bu hata insan zihninin düştüğü bir yanılgıdır. Öyle ki, zihin bir yandan kendi yapısına neyin uygun olduğunun farkında algılanabilir olana ulaşmaya çalışırken, diğer yandan insan varlığının deneyim alanını aşarak bütünlük; birlik arama peşindedir (Cevizci, 2011: 722-723). Bu noktada akıl, duyusal olanın ötesinde kalanı kavramaya çalışarak, deneyimden bağımsız düşünülür olana ilişkin bilgiye sadece ulaşmayı amaç edinir. Hâlbuki tecrübeyi aşan metafizik (*transsendet*) aklımızın doğal diyalektiğinin yanılmasıdır.

Sonuç itibariyle Kant, metafiziğin düştüğü yanlışı göstermek amacıyla, bilginizin sınırlarını ortaya koyabilmek istemektedir. Bilginin sınırlarının ortaya konulması ise akla yönelik soruşturmaya gerektirmektedir. Bu anlamda onun metafiziğe yönelik araştırması akla yönelik araştırmasıdır da. Çünkü metafiziğin sunduğu bilgi, akli kendisine araştırma konusu kılmaktadır.

Peki, neden akıl, metafiziğe konu edilir? Diğer bir deyişle, aklın araştırılmasında metafiziğin yeri nedir? Ve nihayet, Kant neden aklın 'salt' araştırılmasını amaç edinmiştir? Bu sorular yanıtlanmayı beklemektedir.

Metafiziğin akli neden konu edindiği sorunu, onun esas sorununun ne olduğunun açıklanmasıyla yanıtlamak mümkündür. Duralı bu konuyu şu şekilde ifade etmektedir; "...metafiziğin de esas sorunu ve görevi, 'akıl varlığı' olarak 'özne'dir. Daha açık bir anlatımla, 'özne'nin 'varlık' şartları ile 'o'nun iki ana vasfı 'akıl' ile 'ahlak'ın sınırları ile temel belirlenimleri tespit edip ortaya çıkarmaktır. Öznenin 'varlık' şartlarının ele alındığı saha 'varlık öğretisi'yken, 'transsendental akıl'ın inceleme alanı 'transsendental mantık' olup nihayet 'temel değerler'in muntıkası da 'ahlak-estetik'tir. Bu üç metafizik

araştırma alanını bir ana belirleme çatısı altında derleyip toplamak mümkündür: Numenoloji” (Duralı, 2002: 13).

O halde metafiziğin konusu olarak salt akıl, metafiziğin görev alanını belirlemekte ve onu genişletmektedir. Deneyimle yetinmeyen akıl, duyuların, deneyimin içermediği bir ilkeyi arzu etmektedir. Dolayısıyla epistemolojide amaç doğrudan deneyim verisi olmasa da, duyum alanındakileri model alıp akıl-zihin varlıkları evrenini (*numenon*) belirlemek ve düzenlemektir. Burada bildirilenlerin sıkı bir düzenle eleştiriyeye tabi tutulması metafizik alanda mümkündür. (Kant, 1998: 148). Heidegger'in Kant'ın yorumu bu noktada önemlidir. Ona göre Kant, metafizik yolunda okunmalı ve anlaşılmalıdır. Ona göre Kant, saf aklın sınırlılığı temelinde metafiziğin yani, felsefenin nasıl mümkün olduğunu görme ve gösterme girişiminde bulunmuştur. *Kant And The Problem Of Metaphysics*'da ileri sürdüğü üzere Kant, metafiziğe bir temel koyma ve ona bir zemin sağlama kaygısındadır. Heidegger Kant'ın *Kritik*'teki amacını bu anlamda dört bağlamda ele alır; “1-Metafiziğin temellendiriminin çıkış noktası, 2-Metafiziğin temellendiriminin uygulanması, 3- Kökenselliği temelinde metafiziğin temellendirilmesi, 4-Bir yinelemede metafiziğin temellendirilmesi” (Heidegger, 1965: 5).

Bu doğrultuda Heidegger *Davos Tartışması*'nda Kant'ın *Kritik*'inin neo-Kantçılar tarafından da yanlış anlaşıldığını ve yorumlandığını iddia eder ve bu mahalde *Kant And The Problem Of Metaphysics*, Kant'ın izaha giriştiği şeyle neo-Kantçıların ileri sürdükleri anlayışın karşıtlığını serimler. Heidegger'in Davos'taki yorumu, neo-Kantçıların *Kritiği* ampirik bilgiye yönelik koşulları öne süren bir epistemolojik araştırma olarak anlamalarına karşın bu araştırmanın, anlağın ontolojik koşullarını öne süren hazırlık niteliğinde bir çalışma olduğudur. Heidegger bu noktada Kant'ın, geleneksel metafizik olarak bilinen ya da dünyanın bütünlüğünü, ruhun ölümsüzlüğünü, Tanrı meselesini ele alan *metaphysica specialis*'den feragat ettiğini gerekçelendirerek işaret eder. O, Kant'ın sorunu olarak beliren bilginin olanaklılığı meselesinin varolanın, bilgi imkanı dahilinde fundamental soruna yol açtığını iddia eder. O halde ontik bilginin imkânı sorunu *metaphysica generalis* olarak ontolojik bilginin olanığı sorununa dönüşecektir (Gordon, 2012: 127-129). Böylece saf-salt-arı aklın meselesi, metafiziğin kendi iç sorunu olup, yarığın (*Abgrund*) fark edilmesinin birer felsefe oldukları ölçüde epistemoloji ve metafizik ile de mümkün olamayacağını savını içermekle birlikte, buna rağmen felsefe ile mümkün olacağını kendisine sorun edinir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Kant nezdinde metafizik mahal *transscendental* mahaldir ve bu mahal, salt aklı *transscendental* işleyiş özelliği ile ele almaktadır. Bunun nedeni var olanın, düşünüldüğünde anlamlaşmasıdır. Peki, nedir bu *transscendental* işleyiş?

Kant varlık teorisinde *transscendental* ve *transscendent* ayırımı yapmaktadır. *Transscendental*, fiziki dünyada ilişkimizin olması anlamına gelirken, bu fiziki olanı aşmada bulunan alan *transscendent* mahal anlamına gelir. *Transscendent* felsefe, salt aklın ilkelerinin sistemidir ki burada *a priori* ötsel ilkelerin sistemi vardır (Bernard, 1914:108-109). O halde *Transscendent* metafizik ise aklımızın doğal diyalektiğinin yanılmasıdır. Bilim olarak anlaşılması gereken, deneyimin şartlarıyla *a priori* ilkelerden doğmuş olan *transscendental* metafiziğin eleştiriciliği olup, sıkıca temellendirilmiş aklın bilimi olduğudur. O, bu şekilde tüm bilimlerin temelini sağlamaktadır. *Transscendental* alan, meydana getirdiği *sentetik a priori* yargılarla bilimler arasında yürüyerek bütünlük sağlayacaktır.

Aklın salt olarak araştırılmasına gelindiğinde, ilk olarak 'salt' kavramının açıklanması gerekir. Kant *Salt Aklın Kritiği*'nde bu kavramı açıklamaktadır: “Salt sözcüğü (*absolute*) şu aralar çok daha sıklıkla yalnızca bizatihi içselliği bağlamda hesaba katılan kendinde şey ile ilgililiği belirtmek için kullanılır. Bu anlamda salt olarak olanaklı olan (*absolutely possible*) kendinde olanaklılığı ifade eder. Oysa (bu) bir nesne hakkında en azından söylenecek şeydir. Buna karşın yine de bazen bir şeyin her bağtıda olduğunu işaret etmek için de kullanılır” (Kant, 1998: 401).

Şu durumda, salt olan kendinde şey olarak, deneyden gelmemiş olandır. Kant'ın yorumuyla

söyleyecek olursak salt olan, *a priori* olandır. Aklın salt alanının araştırılması, kendisinde bulunan ve duyularla, deneyimle edinilmiş ancak deneye de olanak sağlayandır. Bu alanın araştırılması ise tam da metafiziğin alanı olup, *transsendental* felsefenin konusudur. *Transsendental metafizik*, felsefe-bilimin en genel ve temel araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda insanın *transsendental* hakikatine eğilerek onu kendisine araştırma konusu yapan ise metafiziktir. *Transsendental*'ın aksine *transsendent* olansa deneye tümüyle kendini kapatan alan olarak, aşkın (*transcendence*) olanı araştıran felsefenin alanıdır.⁵ Bu, felsefe-bilimin üst hudutudur (Duralı, 2006: 14).

Transsendental alanda deneyin ve aklın işlerliğinde ancak felsefe yapılabilir. Bilgi, bu alanın ürünüdür. Kant'a göre, bilgi duyumla başlar ancak; zihin ve deneyden gelmeyen, hazır olarak bulunan *a priori* formlarla zihinde anlama şablonları olarak ikamet eden kategorilerin, her birinin birbiriyle iş birliği neticesinde oluşmaktadır. Zihin dış dünyaya bağımlı olmayıp, deneyden gelen bilgiler zihne göre şekillenmektedir (Özden, Elmalı, 2012: 319).

Öte yandan Kant, deneyimle temellendirilemeyen ancak esasında akılla kanıtlanamaz olan hususları felsefenin konusundan bertaraf etmektedir. O, deneye ve akla dayanmayan *transsendental* olan bazı hususları da kabul etmektedir ki, bunlar olmadan felsefe; metafizik yapılamayacaktır. Bu anlamda Kant, felsefeyi kendine sorun edinen metafiziğe ilişkin bir araştırmaya başlamıştır (Bernard, 1914: 31).

Salt Aklın Kritiği metafizik sahasında yapılmaktadır. O, akla yöneltilecek eleştiriyile, aklın sınırlarını belirlemek ve deneyimden gelen akli boyunduruğu altına sokan saf olmayan bilginin üzerine çıkmak istemektedir. Saf akıl, Kant'a göre, deneyimden gelen bilgi olmaksızın zihnin bilgi imkânını ifade etmektedir. O halde Kant'ın amacı da belirlemektir. Karşımızda duran, bilginin ne olduğu problemi (Özden, Elmalı, 2012: 320).

Bilginin ne olduğu sorunu da daha öncesinde açıkladığımız üzere, akla yönelik bir araştırmayı gerekli kılar. Bu araştırmayı içeren *Salt Aklın Kritiği* hem bir epistemoloji-ontoloji, hem de bir mantık kitabıdır. Bu, metafiziğin metafiziğinin yapıldığı bir eserdir. Kant, bu eserle yeni bir çağın başladığını da belirtmektedir. Gadamer bu hususta şöyle demektedir: "İnsani deneyimin iki yüz yılı ve daha eski bilginin bir halefi, çeşitli kültürel ve tarihsel gelenekler kadar ve şimdinin hermeneutik dialoğunda birlik bulmak için girişilen ne varsa o kadar çeşitlendirilmiş bir halef -işte bunların hepsi, kendi orjinini, 1781'de Kant'ın Saf Aklın Kritiği adlı çalışmasında bulur. 'Dünya tarihinde yeni bir çağ, burada ve şimdi başlıyor' evet Goethe'nin metni şöyle devam eder: 've siz, orada olduğunuzu söyleyebilirsiniz.' Biz bunu diyebilir miyiz Kritik'nin doğumuna dair olarak da? (Söyleyebilir miyiz ki) biz orada idik? (Söyleyebilir miyiz ki) biz oradayız?" (Zelyüt, 2006: 172).

Heidegger'e göre, Kant'ın *Kritik*'teki asıl amacı, birazdan ele alacağımız üzere *sentetik a priori* yarguların olanaklılığı sorunudur. Bu sorunun ele alımı ise saf bir akıl eleştirisi olarak metafiziğin temellendirilmesini sağlayacaktır. Ontolojik bilginin imkânı, salt aklın özünün açığa çıkarılmasıyla olanaklıdır. Bu sebeple, saf aklın kritiği metafiziğin (ontolojinin) özünün; içsel-özel olanağının açığa çıkarılması ve temellendirilmesidir. Bu temellendirme fundamental ontolojinin temellendirmesi olarak bir metafizik teoridir (Heidegger, 1968: 3) Şimdi, Kant'ın felsefedeki yeri ve önemine değindikten sonra, çalışmamızın bundan sonraki kısmında, felsefesindeki ontolojik-epistemolojik mahalde salt akla yönelttiği eleştiride, bize nasıl bir bilgi ve varlık öğretisi sunduğunu felsefi sistemindeki temel kavramları: *a priori*, *a posteriori*, *sentetik a priori*, sentetik ve analitik yargular, duyarlık ve formları, eşliğinde açıklamaya çalışarak meselemizde yol alacağız.

⁵Gerek *transsendental* gerekse *transsent* Latince *-trans* sözcüğünden türetilmişlerdir. Latince *proposition* olan trans terimi, bir yandan diğer yana, öteye, öbür tarafa, diğer tarafa anlamında kullanılmakta olup, aşmak, atlamak, adım atmak anlamına gelen *transcendere*'den türemiştir (Glare, 1983: 1961). Bu mastarın isim hali olarak *transcendentia* ise Batı dillerinden Almancaya *transzendental* olarak geçip müteal, aşkın, deneyüstü, *transsendental* olana ilişkin bağlamlarında kullanılmıştır (Steuerward, 1974: 550).

2.Salt Aklın Krite Edilmesi Ve Bilgi Sorunu

Kant, *Salt Aklın Kritisizmi*'nde öncelikle *a priori* ve *a posteriori* –empirik⁶- kavramları arasında ayırım yapmakla salt akla yönelik araştırmasına başlamaktadır (Kant, 2010: 51). Kant'ta deneyim, bilginin oluşumunun tetikleyicisidir. Tüm bilgi deneyimle başlar ancak, tüm bilginin deneyimden başladığını kabul etsek de deneyimden doğmaz. Bu noktada, deneyimden ve tüm duyu izlenimlerinden bağımsız bilginin ne olduğu sorusunun yanıtı *a priori* bilgi olurken, kaynağını deneyimde bulan kendisini deneyimden ödünç aldığımız bilgi, *a posteriori* bilgi olmaktadır (Kant, 1998:127-128). Bunun nedeni, deneyimin bilgisinin içinde izlenimlerin olması; öznenin bilgi yetisinin de işin içine karışmasından ötürüdür. Deneyim yoluyla edinilen bilgi, -empirik- *a posteriori* bir bilgidir. Bu türden bilgiler, evrensellik vermezler. Çünkü bu bilgilerin değillenmesi mantıksal tutarsızlığa yol açmaz. Hâlbuki iç zorunluluk karakterini taşıyan bilgiler evrensel olma vasfını kazanır. Bunlar açık ve pekin olan *a priori* bilgiler olarak adlandırılır. Şunu da belirtmekte yarar vardır ki, deneyimlere duysal tasarımları bağlamaya hizmet etme gereğiyle, *a priori* bilgiler, müdahil olabilir. Bunun nedeni, deneyimlerden duyulara ait olan her şeyin uzaklaştırılması durumunda da belli kökensel kavramlar ve onlardan üretilmiş yargılar kalmasıdır (Kant, 1998:129-130).

Kant'ın *a priori* ve *a posteriori* arasındaki ayırımında odak noktası *a priori*'nin karakteri üzerinedir. Çünkü Kant'ın esas sorunu *sentetik a priori* yargıların imkânıdır. Bu sorunun temelinde yatan şey ise *a priori* dayanakla, metafizikteki yargıları kirli otlardan temizlemek ve onun asıl karakterinin *sentetik a priori* nitelik taşıdığını savunma arzusudur (Caygılı, 2009: 35). *Sentetik a priori* yargılarda ağırlığını koruyan *a priori* formlar ve kategoriler deneyimin mutlak koşullarıdır. Deneyimin içine yerleştirilerek okunan bu formlar, ampirik olarak tatbik edilebilirler. Çünkü insanlar görebildiği duyabildiği bir dünyada var olur ve dünya ancak bu varoluşla ölçülebilir ve bilinebilir (Tarnas, 2013: 179).

Zorunluluk ve tümellik *a priori* bilginin güvenilir özellikleri olup birbirlerinden ayrılmazlar. Bu nitelikler *a priori* ve *a posteriori*'ye ilişkin oluşturulacak yargıların niteliğini de belirlemektedir (Kant, 1998:130). *A priori*'nin tanımı deneyimden bağımsızdır. *A priori* olanın ampirik olana müdahil tutulması belli koşullarda mümkün olsa da o, ampirik olandan çıkmamaktadır. Çünkü her daim, zorunlulukla sözcüklere karşılık gelen deneyim yoktur. Kant zorunluluğun ve tümelliğin deneysel verilerden türetilmeyeceği hususunda Hume'la uzlaşmaktadır

Kant'a göre, "neden" kavramı da tümevarımın ürünü olmayıp deneyimde gerçekleşen ve bu şekilde kavranılan *a priori* bir kavramdır. Bundan hareketle, akılsal bilginin karşılığı *a priori* bilgidir (Deleuze, 1995: 41). Bir yandan *a priori* ilkeler, diğer yandan ampirik ilkeler birbirleriyle işbirliği halinde, Kant'ın bilgi sistemindeki anlık ve duyarlıkta yerlerini oluşturmaktadırlar. Ampirik olan duysalcağa ait görülerden ve anlama yetisinin işi olan yargılardan oluşmaktadır. Buna karşılık, anlama yetisinin sadece görülerden oluştuğu yargılar, deney yargıları sayılmamaktadır.⁷

Duyuların işlevi görme olurken, anlama yetisinin işlevi tasarımları düşünmektir. Duyular yoluyla tasarımları alma yetisi olarak açığa çıkan duyarlık aracılığıyla nesnelere bize verilir ve anlık yoluyla kavramlar üretilerek düşünce edimi gerçekleşir. Görüngünün oluşumu *a posteriori* olarak verilse de, tüm duyuları kapsayan anlıkta *a priori* ilkeler bulunmaktadır. Görüngülerin tüm çokluğu belli ilişkiler dâhilinde anlık altında sezilir. Bunu, saf –arı- sezgi olarak ifade edebiliriz. Bunlar *a priori* olarak anlıkta yer almaktadırlar (Kant, 1998: 155-156). Kant'a göre; Deneysel görülerden tüm deneysel olan, yani duyulmamaya ait olan her şey çıkarılırsa geriye yine de bunların temelinde *a priori* olarak bulunan ve saf görüler olan, bu nedenle de kendileri hiçbir zaman çıkarılmayacak olan uzam ve zaman kalır (Kant, 1995: 32).

Zaman ve mekân insanın bilişsel sürecinde duyumsanan şeylerin koşulları olup anlamının biçimsel

⁶Heimsoeth'e göre, empirik'in iki anlamı mevcuttur. Bunlardan ilki duyu verilerinin yığını anlamında, ikincisi ise özel anlamda bir deneyimdir ki bu da birleştirme, birbirine bağlama, duyu verilerinin birbirlerine bağlanmasıdır (Heimsoeth, 1986: 56). Bu görüşe paralel olarak Kant, *Prolegomena*'da, "deney, görünüşlerin (algıların) bir bilinçteki sentetik bağlantılılığından – bu bağlantılılık zorunlu olduğu takdirde- oluşur. Bu nedenle anlama yetisinin saf kavramları kendi altlarına bütün algıların bu algılar, deney yargıları kurtarmak için kullanmadan önce- sokulmasını gerektiren kavramlardır" demektedir (Kant, 1995: 56).

⁷ Bu noktada analitik ve sentetik yargıların açıklanmasında ayrıntılı bilgi için bkz. Kant, 1998:130.

unsurlarıdır. Kant, onların duyumdaki şeylerin ön hazırlayıcısı olmaları ve böylelikle duyumlardan soyutlanamaz olmaları sebebiyle, saf sezgi olup olmamalarını tartışmaktadır. Onlar anlama yetisinin düzenli ve etkin bir şekilde çalışmasını sağlarken zihnin edilgen ve duyularla verileni alma gücünü oluşturur. Buna rağmen yine de onlar, algının oluşumunu (işlemesini) organize ederler (Caygılı, 2009: 373).

Zaman ve mekâna yönelik olan tartışma, *Salt Aklın Kritiği*'nin "*Transsendental Estetik*" kısmında geniş bir kapsamda soruşturulur. Burada zaman ve mekân sırasıyla iç duyum ve dış duyum olarak sezginin saf *a priori* formları olarak belirlemektedir (Caygılı, 2009: 374). Uzam kavramı, dış deneyimlerden ve sezilerden edinilen bir kavram değildir. Aksine o, dış deneyimin kendisinde mevcut olan tasarım yoluyla olanaklıdır. Uzam, tüm duyumların temeli olarak *a priori* bir tasarımdır. Dolayısıyla o, zorunlu olarak dış duyumların temelinde yatar. Uzam evrensel bir kavram değil, ancak arı-saf bir sezgidir. Çünkü sadece birçok mekândan bahsedildiğinde bunlardan sadece bir ve aynı olan mekânın bölümlerini anlarız. Tüm geometrik ilkelerin *apodiktik* kesinliği, bu *a priori* zorunluluk üzerine dayanır (Kant, 1998: 158).

Herhangi bir deneyimden türetilmeyen bir kavram olarak zaman kavramı ise nesnelere bir ve aynı zamanda (eş zamanlı) ya da farklı zamanlarda (ardışık) olmalarını sağlayan *a priori* bir kavramdır. O halde zaman sezginin dayanağı olan bir tasarım olmaktadır. Bu kavram evrensel bir kavram değil, ancak salt (arı-pure) bir duyusal sezgi biçimidir. Kant, bu kavramı tasarımların temeli olarak sınırsız veriliği taşıdığı düşünmektedir. Eğer bu kavram, insan zihninde *a priori* sezgi olarak bulunmasaydı hiçbir kavram bir değişim imkânını çelişkili şekilde ve karşıt yüklemelerin bir ve aynı nesnede birleşmelerinin kaynağını kavrayamazdı (Kant, 1998: 162).

Böylelikle zihnin tabiatında, deneyimden gelmeyen ancak deneyimi mümkün kılan şeylerin mahiyetinde ontolojik olarak değil de, epistemolojik olarak temellenen *a priori* kavramlar bulunur. Bu kavramlar bütün insani tecrübelerin oluşturucuları, bilme eylemi için zorunlu referans çerçeveleridir (Tarnas, 2013: 178). Bu noktada, Kant'ın nesnenin özneye zorunlu tabiatı çerçevesinde, nesneden hareket eden geleneksel epistemolojik anlayışın aksine olan tavrını görüyoruz.

Mutlak anlamda gerçek varlıklar olmayan uzam ve zaman duyulur dünyamızın genel ve zamanlı formlarıdır. Onlar deyim yerindeyse, algıdır; salt algı ile ve insanın asıl melekesinin formları olup, dış dünyayı anlama şablonlarımızdır. Kant'ın başarısı bu bağlamda, duyulara dayanmayan ve duyusal koşullara bağlı kalmayan zaman ve mekânın -algıların- var olduğunu söylemesidir. Bu, onun dönemi içinde oldukça yenidir. Dolayısıyla, onun salt kavramını genişletmesiyle başlayan yeniliği, duyu bilgisinin de salt öğelerinin olduğunu ileri sürmesiyle doruk noktasına ulaşacaktır (Gökberk, 2005: 351).

Duyarlılığın söz konusu iki formu yargılarımızın da oluşmasının ön hazırlayıcısıdır. Kant, sorunu doğrultusunda giriştiği araştırmasında duyarlılığın bu iki formu üzerine incelemesini yürüttükten sonra, yargılara⁸ ilişkin sentetik, analitik ayrımı yaparak *a priori* ve *a posteriori* ayrımını genişletir. O *Prolegomena*'da, yargıların analitik ve sentetik olarak genel bölümlenmesine ilişkin yazdığı "*Not*"ta belirttiği üzere, söz konusu iki yargı arasındaki ayrımın diğer düşünürlerce nasıl anlaşıldığını ve yargıların önemini fark edilmeyişini eleştirmektedir (Kant, 1995: 21).

Kant *Salt Aklın Kritiği*'nde, içinde öznenin yüklem ile ilişkisinin düşünüldüğü tüm yargıların analitik, öznenin yüklem içinde içerilmediği yargıların ise sentetik yargılar olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda, analitik yargılar özne ile bağlantısının özdeşlik ilkesiyle düşünülen yargılar, özdeşlik ilkesi düşünülmeden oluşturulan yargılar ise sentetik yargılar olarak adlandırılır. Birinciler, açıklayıcı, ikinciler ise genişletici yargılardır. Dolayısıyla analitik yargılar, bize var olandan başka bilgi vermezken, sentetik yargılar yeni bilgiler sunmaktadır. Örneğin, "tüm cisimler uzamlıdır" denildiğinde, cisim kavramının içinde zaten yüklemi; uzamlı olduğu verilmektedir. Bu türden yargılar yeni bir şey öğretmez ve değillenmesi çelişkiye yol açar. Çünkü cismin kendi kavramının içinde uzamlı oluşu bulunmaktadır. Hâlbuki "tüm cisimler ağırdır" önermesinde, cismin içinde ağır olması bulunmaz ve bu noktada yeni bir şey öğretilir ki bu türden yargılar, sentetik yargılar

⁸Deleuze, Kant'ta 'yargı' kavramını sihirli bir sözcük olarak bulmaktadır. Çünkü yargı, yeterliği içeren öz bilincin farkındalığı olup öz bilinçli özne, kendi deneyimi yargılarla ifade edebilen bir bilgi türü olacaktır (Deleuze, 1995: 10).

olarak adlandırılır (Kant, 1998: 130).

Çelişme ilkesine dayanan tüm analitik yargıların malzeme olarak kullandıkları kavramlar, deneysel olsun olmasın doğaları gereği *a priori* bilgilerdir. Deneysel olan sentetik yargılar ise çelişme ilkesinden başka bir ilkeye gereksinim duymaktadırlar. Buna ilaveten, salt anlama yetisinden ve akıldan neşet eden kesin *a priori* içerik de olanlar da vardır. Bu bilgiye göre, deney yargıları her zaman *sentetik yargılar* olmaktadır. Örneğin, matematik yargıların tamamı sentetiktir. Ancak Kant'a göre, asıl matematiksel önermeler ampirik değil, her zaman *a priori*'dir ve deneyden türetilmeyecek zorunluluğu beraberinde getirmektedirler⁹ (Kant, 1995: 15-16).

Kant'ın önemi, *sentetik, analitik –olumlu-, a priori* ve *a posteriori* yargılardan yola çıkarak yeni bir yargı üretmesidir ki bu, *sentetik a priori* yargılardır. Kant bu yargıyı ontolojisini kurmak için, söz konusu yargının bilimlerde olup olmadığını soruşturur.

Şöyle ki, *Prolegomena'* gelecekteki her metafiziğe yönelik yazılmış olup, temelinde, saf matematikte, *sentetik a priori* yargıların aranıldığı ve temellendirilmeye çalışıldığı araştırmadır. Kant'ın problemi, dönemi düşünürlerinin metafiziğin bir bilim olmadığını söylemeleri dikkate alındığında, metafiziğin diğer bilimler gibi genel ve sürekli bir tasvibi neden kazanıp kazanmadığıdır. Burada öncelikli olarak, metafiziğin imkânı soruşturulmalı ve o ana kadar metafizik olanağın temelini oluşturan kirli otlardan ontoloji ayıklanmalıdır. Anlaşılacağı üzere metafizik Kant'ın zorlu sınavına tabi tutulur. Çünkü ister bilgimiz ister bilgisizliğimize dayalı bir kanıtlanma işlemine girilsin bilimin yapısı konusunda kesin ve salt bir karara varmak gereklidir (Kant, 1995: 4). Bu noktada Kant, metafiziğin *sentetik a priori* yargılardan oluşan bir bilim olduğunu savunur. Bu yargılar deneyimle elde edilenlerden çıkarım yapılmasıyla metafiziksel âlemle ilgili olan bilgilerdir. Bunlar, doğrudan tecrübe edilemedikleri için *a priori*'dirler. Kant tecrübî bir temelleri olduğunu vurgulamak için *sentetik a priori* ifadesinden de bahsederek, deneyimsel bir metafiziğe işaret etmektedir.

Kant, kendisi üzerinde derin etki bırakmış, Hume'un, metafiziğinde oluşturduğu önemli bir kavram olarak "neden-etki" bağlantılılığından yola çıkarak akli kendisine hesap vermeye çağırıştır. Ancak Hume'dan daha ileri giden Kant'a göre sorun neden kavramının doğruluğunun araştırılması ya da doğa bilgisi açısından onun şart olup olmadığı değil, bu kavramın akıl doğrultusunda idrak edilip edilmeyeceği ve böylelikle de tüm deneyden bağımsız iç hakikatin kavranılıp kavranılmayacağı yani deneyin nesnelileriyle kısıtlı olmayan kullanılabilirliğinin olup olmadığıdır (Kant, 1995:7). *Sentetik a priori* yargı bu noktada yardıma çağrılmakta, bilimsel bir metafiziğin olup olmayacağı imkânı tartışılmaktadır. *Sentetik a priori* yargının arka planında iki işlev önemlidir: birincisi sentetik kavramı çerçevesinde yargıda ortaya çıkan sentez edimi, diğeri de *a priori* kavramı bağlamında zihnin deneyime olan katkısıdır. Yani, öne sürülen *sentetik a priori* yargılar hem yeni bilgi veren hem de zorunlu olan yargılar olacaktır (Deleuze, 1995: 11).

Sentetik a priori yargılar sorunu saf aklın evrensel sorunudur. Kant bu türden yargıların olanaklılığının nasıl olduğu sorununu, analitik ve sentetik yargılar ayırımının daha önce düşünülmemiş olma olasılığına bağlamaktadır. Bu nokta, metafiziğin ayakta kalmasını ya da düşmesini belirleyecek sınırdır. *Sentetik a priori* yargıları oluşturan iki etken söz konusudur. Kant'ın deyimiyle, *sentetik a priori* yargıların imkânı, *a priori* sezginin biçimsel koşullarına ve deneysel bilgiyi mümkün kılan *transcendental* kavrayıştaki fikirlerin bir araya getirilmesindeki zorunluluğa bağlıdır. Sezgiler ve kavramlar arasındaki bu ilişki, *sentetik a priori* yargıların nasıl olanaklı olduğu sorusunun yanıtını vermektedir. Bu ise, eleştiri felsefesinin mihenk taşı olarak deneyimi mümkün kılan koşulları, deneyimin nesnelilerinin imkânını formüle etmektedir (Caygılı, 2009: 385). Bu anlayış, *Kritik*'teki görüşle tutarlıdır: "Salt aklın eleştirisi bu doğrultuda *transcendental* felsefeyi oluşturan her şeye dahildir ve o *transcendental* felsefenin tam ideasıdır; ancak şimdilik bu bilimin kendisi olamaz" (Kant, 1998: 134).

Eleştiri, salt bilgi durumundaki aklın dogmacı işleyişine karşı değildir. Çünkü bilim olarak salt bilgi alanını kendinde barındıran akıl, her zaman dogmacı olmalı, sağlam ilkelerle *a priori* olarak kanıtlanabilmelidir. Eleştiride eleştirilen şey, felsefi kavramlarla üretilen salt bilgiyle, aklın çoktandır kullanageldiği ilkeler eşliğinde her türlü araştırmayı hiçe sayarak haksızca sava varmayı öngören

⁹Kant burada saf matematikten bahsetmektedir. Buna paralel olarak salt bir fenomende hiçbir zaman ilkesi analitik olamayacaktır.

dogmacılıktır. O halde, salt aklın kendi yetisi üstüne önceden hiçbir eleştiride bulunmaksızın işleyişi, dogmacı bir işlemdir (Kant, 1995: 68). Bu sebeple akıl kendisine yönelik eleştiride bulunmaktadır. Bu esasında öz eleştiridir.

Eleştiri, esaslı bir metafiziğin bilim vasfını kazanmasını sağlayacaktır. Bu vasfın kazanımı ise en sıkı biçimde, bilimsel ve sistematik şartlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekir. Eleştirideki süreç, tümünden *a priori* ve tümüyle spekülative aklı tatmin edecek tarzda yol alınmaktadır. Sözü edilen aklın tuttuğu çıkış yolu, metafiziğin dışladığı, kamunun zevkine yahut şüphecilğe bile uyacak şekilde olmamalıdır. Giderek, eleştirinin öngördüğü tasarı uyarınca, geleceğin metafiziğini dogmacılığın sıkı sıkıya belirleyicisi Wolf'un çıkardığı yol haritası izlenerek kurulabilir. Kant'a göre, aklın titizliğinin bariz örneğini veren Wolf, kavramların nasıl açıkça belirleneceğini, sağın kanıtlamaların nasıl becerileceğini, bilimde acele, temelsiz, düşüncesizce adım atmanın önlenmesi hususunda nelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir (Kant, 1998: 119).

Kant'ın *Salt Aklın Kritiği* bağlamındaki *episteme* meselesini sunma denemesinden sonra Heidegger'in Kant felsefesine yönelik tahlilini ve ona yönelttiği eleştirileri ele almakta yarar bulunmaktadır. Şunu da belirtmek icap eder ki Kant felsefesi gerek dönemi gerekse kendinden sonraki düşünürleri derinden etkilemiştir. Heidegger'i çalışmamız bağlamında misafir etmemizin sebebi ise onun tarihsel bir tavırla geleneksel-Klasik düşünme geleneğini ele alması ve Kant'ın başarılarını görmezden gelmeyecek şekilde hak ettiği eleştirileri derin bir muhayyile gücüyle sunmuş olmasıdır. Heidegger'in bu noktada, *Kant And The Problem Of Metaphysics, Logic: The Question Of Truth, The Basic Problems Of Phenomenology, Being And Time, Phenomenological Interpretation Of Kant's Critique Of Pure Reason* adlı eserleri önem taşımaktadır.

3. Metafiziğin Özsel Olanaklılığı Meselesi

Heidegger yayınlanış tarihi itibariyle Dasein'in ontolojik-egzistansiyal yorumuna giriştiği ilk denemesi itibariyle *Being And Time*'da tüm ontolojilere zemin hazırlayacak mahiyette fundamental ontolojisi bağlamında Kant'ı değerlendirmekte ve onu eleştirmektedir. Bu noktada *Being And Time*'dan sonra ilk yayınlanan eserin ise *Kant And The Problem Of Metaphysics* olması dikkat çekicidir. Kant'ın *Being And Time*'dan sonra varlık sorununa yöneldiği ve Kant'tan etkilendiğini söylemek mümkündür. Heidegger, *Being And Time*'da Kant'ı, *a priori* ilkelerini ve zamansallık meselesini ilk gündeme getiren kişi olarak ifade eder. Ancak Kant *transcendental* bağlamda öne sürdüğü kategoriler ve *a priori* ilkeler ile varlığın anlamını yeteri kadar gün ışığına çıkaramamıştır (Heidegger, 1996:9).

Bu doğrultuda Kant Klasik Batı düşüncesine dayanarak zamanın bir anlamda *transcendental* yorumunu sunmuş ve kendisinin fundamental ontolojisinde odak noktası kıldığı; Batı düşüncesinin içine düşmüş olduğu tehlikeden çıkmasına olanak verici varlık ve insan arasında ısrarla kurulması gereken bağın tesisini görmezden gelmiştir (Heidegger, 1996: 21).

Varlık ve insan arasında kurulacak bağın ilk tecrübesi Hegel'in öne sürdüğü tinin (*Geist*) tarihteki yolculuğu bağlamında karşımıza çıkar. Bu tarih içindeki yolculuk geleneksel zaman anlayışının izlerini taşısa da Dasein'in dünya zamanının açılmasında önem arz eder (Heidegger, 1996: 391-392). Ancak Hegel varlığın mevcudiyetini ebedi bir şimdide (*aei nun*) sunması itibariyle zamanın diğer *ekstaz*larını¹⁰ görmezden gelerek varlığı homojen bir zaman anlayışına bağlı kılmıştır (Heidegger, 1996: 394). Buna karşılık Kant ilk defa varlığın zamansal yapısını açığa çıkarma girişiminde bulunması dolayısıyla Heidegger felsefesinde övgüyle karşılanır. Kant'ın noksanlığı zaman fenomeninin varlıkla kurulacak ontolojik mahiyetini fark edememiş olmasıdır (Çüçen, 2000: 80). Onun varlıkla insan arasındaki bağı kuramayışı ve varlığın anlamını görmezden gelmesi bu noktada eleştiriye tabi tutulur. Bu anlamda Heidegger, Kant'ın Kartezyen düşünce nezdinde varlığın anlamının; varolanın varlığının hakikatinin (*aletheia*) anlamının üstünü örttüğünü ve onun ontolojik merkezli düşünüş karşısında epistemolojiyi önceleyen düşünce anlayışını yeğleyerek logosantrik düşüncenin savunuculuğunu yaptığını iddia eder. Öyle ki Kant'ın aklın değerine ilişkin anlayışını *Aydınlanma Nedir?* yazısında görmek mümkündür: "Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu ergin olmama

¹⁰ Grekçe kendinden geçme hali anlamında kullanılan *ekstasis* teriminden gelen *ekstaz* Heidegger'in fundamental ontolojisinde varolanın varlığının hakikatinin ancak zaman nezdinde kendini açılmaya başladığından hareketle varlığın ekstatik zamansallığını açıklamak için kullandığı kavramdır. Ekstatik zamansallık için bkz. Heidegger, 1996: 352-353.

durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini göstermeyen insanda aranmalıdır. Sapare aude! Aklını kendin kullanma cesaretini göster! Sözü şimdi Aydınlanma'nın parolası olmaktadır.(...)Aydınlanma için özgürlükten başka bir şey gerekmez ve bunun için gerekli olan özgürlük de özgürlüklerin en zararsız olanıdır: Aklı her yönüyle ve her bakımdan çekinmeden kitlenin önünde apaçık olarak kullanmak özgürlüğü."¹¹

Kant'ın yukarıdaki pasajda da açıkladığı üzere aydınlanmacılıkla *rational* olanın payandalığıyla öznenin nesneleştirilmesi, *humanitas* anlayışlarının varlığın bütününe görmezden gelerek ya tümüyle varoluşsal ya da *rational* olarak özcü (*ousiacı*) anlayışta varolanın varlığının nedirliğindeki tanımlama uğraşısı bağlamında bilim ve teknikteki gelişmeler neticesinde varlığı *tekhne* ile açıklama girişimini ve nihayetinde metafiziğin sonunu hazırlayacaktır. Bu varlık krizinin geldiği aşamayı Heidegger şu şekilde ifade eder: "Varlık kendini başlangıcına ait hakikatte gerçekleşebilmeden önce istenç olarak varlığın sona erdirilmesi, dünyanın yıkılması, yeryüzünün tahrip edilmesi ve insanın sırf çalışmaya zorunlu olması gereklidir. Çöküş, başlangıcın beklenmedik ve uzun süreli bulunuşunu ancak bu şekilde gerçekleştirebilir. Çöküşte her şey, metafizik hakikatin bütününde yer etmiş olan varolanlar kendi sonuna yaklaşır. Çöküş çoktandır başlamış bulunuyor. Onun bu yüzyıldaki sonuçları, dünya tarihinde meydana gelen gelişmelerdir" (Heidegger, 2012: 188).

Bu doğrultuda geleneksel Batı metafiziğindeki varlığın yazgısı, Kant'ta aklın yazgısı olarak belirir. Kant akıl nezdinde yürüttüğü soruşturmasında bilginin sınırlarını çizmeye çalışmış ve varlığı zamansal kılacak önsel formları *a priori* olarak göstermeye çalışmıştır. Ancak varlığın zamansal kılınışında halen sorun devam etmektedir. Bunun nedeni *a priori* olarak sunulan zamanın deneyimle beraber tecrübi alanda kendini göstermesi değil, deneyimsen bağımsız önsel bir form olarak karşımıza çıkmasıdır. Kant *Prologomena*'da bu noktada şunları iddia eder: "Geometri uzamın saf görüşünü temel alır. Aritmetik kendi sayı kavramlarını, zaman içinde birbirini izleyen birimlerin eklenmesiyle meydana getirir; ve özellikle Saf Mekanik hareket kavramlarını sadece zaman tasarımı sayesinde oluşturabilir. Ama her iki tasarım da sırf görüldürler; çünkü eğer cisimlerin ve onların değişimlerinin (hareketlerinin) deneysel görülerinden tüm deneysel olan, yani duyumlamaya ait olan her şey çıkarılırsa, geriye yine de bunların temelinde *a priori* olarak bulunan ve saf görüler olan, bu nedenle de kendileri hiçbir zaman çıkarılamayacak olan uzam ve zaman kalır. İşte bunlar saf *a priori* görüler olmakla kanıtlarlar ki, sırf duyusalığımızın tüm deneysel görüden, yani gerçek nesnelere algılanmasından önce gelmek zorunda olan biçimleridirler ve nesnelere *a priori* olarak bunlara göre – kuşkusuz ancak bize göründükleri gibi – bilinebilirler" (Kant, 1995: 32-33).

Böylece Heidegger *Being And Time*'da varlığın hakikatinin zamansal bir temelde ancak kendisini açımlayacağı görüşünden hareketle Kant'ın *transcendental* öğretisi kapsamında zaman mefhumuna yoğunlaşır. Onun Kant'ın şematizm anlayışına ilişkin irdelemesi ise *Being And Time*'dan sonra yayınlanan *Kant And The Problem Of Metaphysics* adlı eserinde devam eder. Bu eserde Heidegger oluşturulacak bir varlık nosyonunun bilimsel bir dayanağının olma imkânını sorgulamaktadır. Diğer bir deyişle mesele Kant'ın metafizik bir temellendirmeyi ya da metafiziğin hudutlarını çizirken neden salt akli kullandığıdır. Sorun salt akılda metafiziği olanaklı kılan şeyin ne olduğudur.

Bu doğrultuda eserde Baumgarten'ın *Metaphysica* adlı eserden yapılan metafizik tanımlaması dikkat çeker: "*Metaphysika est scientia prima cognitionis humanae principia*": Metafizik insanın yöneldiği şeyin (*res*) ilk ilkelerinin bilimidir (Heidegger, 1965: 99). Bu tanım kendi içinde üç yargıyı bulundurmaktadır: Metafizik bir bilimdir, Şeylerin ilk ilkeleridir, Bilim olma vasfı ilk ilkelere dayalı olmayı esas almasından ötürü nedensellik kabul edilir (Heidegger, 1965: 10). Metafiziğin bir bilim olduğunun ilanı hangi ilk ilkelere dayandığı meselesini de gündeme getirecektir. Yalnız bu noktada hemen belirtelim Heidegger'in Kant yorumu bu ilk ilkelerin odaklandığı yerin özne değil, varolan (*phainomenon*) olduğu savıdır. Kant bu anlamda metafizikte varlığa değil,

¹¹Kant, Immanuel (1983) *Aydınlanma Nedir?* (çev. Nejat Bozkurt) [http://www.anarsist.org/felsefe/1582-immanuel-kant-aydinlanma-nedir/\(04.03.2019\)](http://www.anarsist.org/felsefe/1582-immanuel-kant-aydinlanma-nedir/(04.03.2019))

varolana odaklanarak felsefi sorununun üstesinden gelmeye çalışır. Böylece Heidegger'in Kant'a yönelteceği soru da kendisini belli eder: metafiziğin özsel olanaklılık koşulu nedir?

Kant *Salt Aklın Kritiği*'nde yaptığı metafizik temellendirmesinde metafiziğin kökensel temelde özsel (intrinsic)¹² kuruluşunu da tesis etme yoluna gider. Bu anlamda Heidegger şunları belirtir: "Metafiziğin özsel olanaklılığının hudutlarını çizme bağlamında metafiziğin temellendirmesi, her şeyden önce metafiziğin nihai amacını, diğer bir ifadeyle *metaphysica specialis*'in varlığının belirlenimi olmalıdır" (Heidegger, 1965: 14).

Heidegger bu noktada metafiziğe ilişkin olarak genel bağlamda varlığı mesele konusu yapan *metaphysica generalis* ve bu metafiziğin temel alanlarını araştırır; bir anlamda salt akılla kurulan bilime dönüşeceğini; *metaphysica specialis*'i ifade eder. Kant'ın önemle üzerinde durduğu bu alan metafiziğin asli anlamdaki mahalidir (Heidegger, 1965: 13-14). O halde metafiziğe yönelik gerçekleştirilecek bir temellendirme her iki metafizik alanının varlığına işaret eder.

Genelden özele giden bu araştırma edimi, metafiziğin özsel olanaklılık koşulunu oluşturma sorumluluğunu alır. O halde girişilecek temellendirme öze ilgili tavrın açıklanmasına bağlıdır (Heidegger, 1965: 15). Bu açıklama aynı zamanda tüm varolanların temellendirmesini de içine almaktadır. Ancak bu temellendirme varolana yönelik ontik bilmeyi imkânlı hale getiren ontolojik bilmeye hazırlık mahiyette önsel bir varlık anlayışının oluşumu sağlanacaktır. Bu oluşum, *metaphysica specialis*'in özsel olanaklılığının formuna yönelik ontik bilgiyi ve buradan varılan ontolojik bilgi meselesini içeren varlık'a ilişkin bir ilintilik dâhilinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla metafiziğin varolana ilişkin özsel temellendirmesi, varlığa ilişkin özsel bir temellendirmeyle *metaphysica generalis*'in imkânı meselesini içine alır (Heidegger, 1965: 16).

Böylece Kant ontik-ontolojik bilgi anlayışını ontik-ontolojik hakikat nezdinde sunarak geleneksel metafizik anlayıştaki özne-nesne ilişkisi temelinde epistemeye dayanak sağlayacak koşulu soruşturmuştur. Onun bu girişimi metafiziği temellendirme bağlamında Heidegger tarafından Kopernik devrimiyle ilişkilendirilir: "Metafiziğin temelini bütünselliğiyle ortaya koyma ontolojinin özel olanağını gün ışığına çıkarmaktır. Kant'ın Kopernik Devrimi başlığı temelinde tanımladığı ısrarla yanlış yorumlanan metafizik budur. Şimdiye kadar tüm bilginin nesnelere uygun olması gerektiği varsayıldı. Ancak a priori olarak nesnelere ilişkin şeyleri, kavramlar aracılığıyla ya da varsayımlar üzerine, nesnelere ilişkin bilginizi genişlettiğine yönelik tüm teşebbüsler başarısızlıkla sonuçlandı" (Heidegger, 1965: 17).

Bu bağlamda Heidegger'in Kant okuması yeni bir yorum olduğu iddiasını kendinde taşır. Heidegger'in ileri sürdüğü görüş Kant bağlamında ontik gerçekliğin ontolojik gerçeklik temelinde kendini belli edeceğini ifade eder. (Heidegger, 1996: 7-8) Varolanın manifestosu olarak ontik gerçeklik varolan temelinde; şey temelinde değil, özne-nesne arasında kurulacak özsel ilişkide ancak açığa çıkabilir. Bu, metafiziğin temellendirmesi olarak ancak *episteme*'yi önceleyen düşünme formu karşısında kendi başına öznenin ya da nesnenin hâkimiyeti dışında ontolojiyi merkeze alan bir düşünme tarzıyla ancak açığa çıkabilir ki, Kant bunu kısmen salt aklın temelinde kurulan eleştirisine tabi tutmakla olanaklı hale getirir. Ancak bu noktada Heidegger için mesele bu metafiziğin özsel olanağının daha önce de belirttiğimiz üzere neden salt aklın eleştirisiyle açığa çıktığıdır.

Heidegger'in bu meselesi Kant'ın da metafiziğin imkânını *sentetik a priori* yargıların nasıl olanaklı olabileceği sorusunda minvallenir. Bu, ontolojik bilginin imkânlı olup olmadığı sorudur. Bu anlamda odak noktası salt-saf-katıksız akıldır (Heidegger, 1965: 18). O halde salt aklın varlığı/özü açığa çıkartılabilirse ontolojik bilgi de açığa çıkarılmış olacaktır. Böylece yapılması gereken salt aklın özsel imkânının ne olduğuna; nihai ilkelerinin; nüvesinin ne olduğuna yönelik girişilecek araştırmadır; salt aklın kritiğinin kritiğidir. Bu salt aklın kritiğinde ontolojik bilginin içsel olanaklılığını Kant *transcendental* kavramında tanımlamaktadır. Bu, saf bir imgelemeye karşılık gelmektedir. *Transcendental* imgelem olarak bulunun saf imgelem şematizm öğretisinin sistemliliğinde geliştirilmiş bir ontoloji anlamına gelmektedir (Heidegger, 1965: 93).

Transcendental felsefede yükselen metafiziksel sorun, sonluluğun anlakta nasıl temelleneceği

¹² Sahih, içsel, asıl anlamlarına gelir. Biz çalışmamızda içsel ve sahil olanın bizatihi özüne yönelik olanla aynı şey olmasından dolayı özsel olarak ele alacağız.

meselesidir ki, bu salt imgelemin nasıl temelleneceği meselesiyle de yakından ilişkilidir. Bu anlamda Heidegger'in Kant okuması kendi fundamental ontolojisinde yer verdiği ölüme yönelen varlığın (*Sein zum Tode*)¹³ *transzendental* şematizminde nasıl yerleştirileceğidir. O halde ontolojik bilginin olanağı ölüme yönelen sonlu varlığın bir varolan olarak varlığını aşan yapısında minvallenir. Tam da bu noktada Kant'ın şematizm öğretisi fundamental ontolojinin konuğu olarak sonlu varlığın bir varolan olarak aşan yapısının duyusalılıkta tesis edilmesini bize sunar. Kavramın duyusalılık üzerine temellenmesi kavramın duyusal olanla işbirliğinde olduğunun da genel iddiasını kendi içinde yaşar.

Heidegger'in Kant yorumu bu doğrultuda dünya-içindeki varlığın aşkınlık yapısının ancak duyusalılık içinde gerçekleşeceğidir. Bu ilintinin mihenk taşı ise imgelemdir. Öyleyse ölüme yönelen sonlu varlığın aşımı salt kavramların salt imgelemin yakalanmasıyla olanaklı hale gelecektir (Heidegger, 1965: 93-94). Heidegger bu izahta *Logic: The Question Of Truth* adlı eserinde salt aklın kritisizmine odaklanarak anlağın (*understanding*) salt kavramlarının duyusalılıkla ilişkisinin imkânını Kant'ın şematizminden yararlanarak soruşturur. Yürüttüğü araştırmada duyusalılaştırmadan (*Versinnlichung; sensibilization*) ne anladığını açıklamaya çalışır ve dört çeşit imgelemden söz eder: Görünümlerin duyusalılaştırılması (tecrübi deneyime konu olan nesnelere görülenmesi, Duyumuza konu olan kavramların duyusalılaştırılması (deneyimsel kavramlar), Salt duyu kavramlarının duyusalılaştırılması, Salt anlağın kavramlarının duyusalılaştırılması (Heidegger, 2010: 297).

Heidegger duyusalılaştırmaya yönelik verdiği tanımlamalarda sonuncusunun *transzendental* şemasının zamanın *transzendental* tasarımı olarak anlamaktadır (Heidegger, 2010: 297). O halde anlaşılıyor ki duyusalılaştırmanın görünümleri, bazı özel deneyimsel objelerle ilgili bir tasviri de açıklamaktadır ve salt duyusalılaştırmadaki kavramlar *transzendental* şematizm kavramları olarak *transzendental* imgelemin en üst ilke olarak salt sentetik düşüncüsü üzerine odaklanır (Heidegger, 1965: 106). Bu sav sentetik ilke ise ontolojinin olanağı, gerisin geri *transendent* kavramına gelir. Anlaktaki salt imgenin tüm salt kavramların kaplaması olarak ontolojinin özsel olanaklılığının koşulu olacağını iler süren Kant'ın *transzendental* imgelemine karşın Heidegger'in zamansal varlık anlayışı baş gösterir. Çünkü kavramsallaştırılan şey zamansal-tarihsel olana da konu olacaktır. Bu anlamda Heidegger Kant'ın ifadesine başvurarak: "Kavrama yetisinin saf kavramlarının kullanılabilmesini mümkün kılan yegâne duyusal koşul, yani saf kavrama yetisinin şematizmidir" ifadesinde bulunur (Heidegger, 1965: 206). Diğer bir ifadeyle de Heidegger yorumuyla da, "Salt bir duyusalılaştırma bir şematizm olarak yerini alır" (Heidegger, 1965: 96). Söz konusu bu tümceler her iki düşünürün birbirlerini uzlaştıran noktalara da işaret etmektedir.

Kavramları kavramsallaştırarak onları zamana dâhil eden ise imgelemdir. Her şema öne sürülen kategorilerin kavramsallaştırma *modus*'u olup, imgelemin eseridir. Böylece imgelem varolana yönelik bilgi edimi sürecinde zamana dâhil olmayan kavramların zaman içindeki akışını, sürekliliğini sağlama sorumluluğu taşır. İmgelemin buradaki işlevi sentezlemedir (Heidegger, 1965: 234). Buradaki sorun Kant'taki anlama ve sezgi ya da duyarlığın hangi temelde bir araya geldiği ve bilginin nasıl olanaklı kılınacağıdır. Burada imgelemeye dikkat çeken Heidegger, Kant'ın imgelemin sentez niteliğindeki koşul olmasını göz önünde bulundurur. Ona göre imgelemi araştırma konusu yapmasının nedeni gerek anlağın gerekse duyarlığı olanaklı kılan ortak temel olmasından ileri gelir (Heidegger, 1977: 64). Bu, aklın diğer melekelerinden kaynaklanmayan ve tüm deneyimlerin olanaklılığını sağlayıcı koşullarını içeren üç temel kökeni kendinde barındırır: duyu, imgelem, idrak (Heidegger, 2010: 64).

Kant'ın *sentetik a priori* yargının olanaklılığının koşulları için sık sık öne sürdüğü anlağın salt kavramlarının *transzendental* çıkarımı, belirtilen üç kaynaktan beslendiği gibi, bilhassa imgelemin gücünün idrak ve duyumun da olanaklılığını sağlayan koşul olması, *a priori* salt sezginin duyarlık işbirliği dâhilinde sentetik bilgiye nasıl dayanak olduğunu anlamamız dolayısıyla önem taşır¹⁴ (Heidegger, 1977: 64-65). Ancak Kant'ın bilginin olanaklılığı sorununda imgelemi öne sürmesi de yeterli olmayacaktır. Bu hususta başka bir mesele belirir ki o da imgelemin bu sentez yapma olanağını imkânlı kılan koşulun ne olduğudur (Heidegger,

¹³ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Heidegger, 1996: 226-227.

¹⁴ Karş. Heidegger, 1965: 177.

1965: 137) Kant'ın bu mahalde imgelem ayrımlarına gittiği anlaşılır: Form verme yetisi olarak imgelem ve anlamayı olanaklı kılan *transcendental* imgelem. *Transcendental* imgelem o halde zamanın *ekstazlarının* özsel olarak açığa çıkmasını sağlayıcı sentetik bir işlevi yerine getirmektedir (Heidegger, 1965: 170-171). Çünkü, “transcendental sentetik (imgelem) duyarlık üzerine anlağın bir eylemidir. İmgelemin bu transcendental eylemi iç duyum üzerine anlağın sentetik etkisi olarak düşünülür” (Heidegger, 1965: 169).

Sonuç olarak anlaşılıyor ki Heidegger, kendi fundamental ontolojisine kaynaklık edecek tarzda bir Kant okuması ve yorumu sunmaktadır. Bu yorum, bilhassa varolanın varlığının hakikatinin ancak zamanda açığa çıkabileceği savından hareketle Kant'ın metafiziğin özsel olanaklılığı koşuluna ve buna bağlı olarak varolanın varlığına ilişkin bilimsel bilginin hangi temelde kendisini açığa çıkarabileceği sorunundan yola çıkarak *sentetik a priori* yargıların olanaklılığı sorununu *transcendental* imgelem nezdinde yürüttüğü araştırmasının çıkarımlarıdır. Bu izahta anlık ve duyarlık arasındaki ilintinin temellendirilmesi özne-nesne, varlık-varolan, varlık-insan arasında kurulacak bağı da tesis edecektir. Bu anlamda *transcendental* olarak sunuluna varlık-varolan ilişkisinin nasıl temin edileceği meselesi de konu edinilir. O halde Kant'ın *transcendental* imgelemi karşısında Heidegger'in zamansal-sonlu varlığın dünya-içinde-varolmasına dayalı olarak egzistansiyal-ontolojik varlık yapısı nezdinde “anlama”sı bulunur. Zamansal varlığın aşkınsal yanı bizatihi onun kendi varlık yapısında izahını bulur. Kant nasıl ki *metaphysica specialis*'i *metaphysica generalis* içinde olanaklı görüyorsa Heidegger de ontik olanın ontolojik hakikat içinde olacağı düşüncesinden hareketle ontik temelde konumlanan varolanın, *transcendental* olan varlık yapısını nasıl açığa çıkaracağını araştırır.¹⁵

KAYNAKÇA

- Attar, Feridüddin-i. *Tezkiret-ul Evliya* (Çev. Mehmed Zahid Kotku). Erişim Tarihi: 4 Nisan 2019, <http://semazen.net/download/tezkiretulevliya.pdf/>.
- Bernard, J.H. (1914). *Kant's Critique Of Judgement*. London: Macmillan And Co. Limited.
- Caygılı, Howard. (2009). *A Kant Dictionary*. Blackwell Publishing.
- Cevizci, Ahmet (2011). *Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çüçen, A. Kadir. (2000). *Heidegger'de Varlık Ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Deleuze, Gilles. (1995). *Kant'ın Eleştirel Felsefesi* (Çev. Taylan Altuğ). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Develioğlu, Heyet. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Lûgat*. Ankara: Atdın Kitabevi.
- Duralı, Teoman. (2002). Metafizik, *Kutadgubilig; Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. C/S: 7-46.
- Duralı, Teoman. (2006). Vefatının İkiyüzyılında Tarihte En Önemli Fikir Binalarından Birinin Mimarı İmmanuel Kant'ı Anarken- IV. *Kutadgubilig; Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* C/S. 10: 9-58.
- Duralı, Teoman. (2007). Vefatının İkiyüzyılında Tarihte En Önemli Fikir Binalarından Birinin Mimarı İmmanuel Kant'ı Anarken- VI *Kutadgubilig; Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. C/S: 12: 17-60.
- Elmalı, Osman, Ömer Özden. (2012). *Yeniçağ Felsefesi Tarihi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Evans, Joseph (1984). *The Metaphysics Of Transcendental Subjectivity Descartes, Kant And W. Sellars*. John Benjamin Publishing.
- Glare, P.G.W. (1983). *Oxford Latin Dictionary*. Oxford At The University Press.
- Gordon, E. Peter. (2012). *Continental Divide: Heidegger, Cassirer Davos*. England: Harward University Press.
- Gökberk, Macit. (2005). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heimsoeth, Heinz. (1986). *Kant'ın Felsefesi* (Çev. Takiyeddin Mengüşoğlu). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

¹⁵ Heidegger *Being And Time*'da dünyanın aşkınsallığı sorunsalı bağlamında giriştiği araştırmada göz önünde bulundurulması gerek sorunun öznenin nesne hakkındaki bilgiyi nasıl elde edeceği, öznenin kendisinin dışında kalan varolanlara (*Vorhandensein*) nasıl ulaşip onun hakkında, dünya hakkında yargıda bulunacağı ya da daha esaslı soru bu yargıda bulunmayı olanaklı kılan şeyin ne olduğudur (Heidegger, 1996, 333-334). O halde dünya-içinde-varolmanın ve Dasein'in aşkınsallığı Dasein'in varlığının da zamansal bağlamda temellendiğini ister.

- Heidegger, Martin. (1977). *The Basic Problems Of Phenomenology* (Trans. Albert Hofstadter). Indiana University Press.
- Heidegger, Martin. (1996). *Being And Time*, (Trans. Joan Stambaugh). State University Of New York Press.
- Heidegger, Martin. (1965). *Kant And The Problem Of Metaphysics* (Trans. James S. Churchill). Indiana University Press.
- Heidegger, Martin. (2010). *Logic: The Question Of Truth* (Trans. Thomas Sheehan). Indiana University Press.
- Heidegger Martin. (2012). Metafizik'in Üstesinden Gelmek (Çev. Birdal Akar) *Özne Dergisi C/ S. 16 (9): 187-205*
- Kant, Immanuel (1983) *Aydınlanma Nedir?* (Çev. Nejat Bozkurt). Erişim Tarihi: 3 Mart 2019, <http://www.anarsist.org/felsefe/1582-immanuel-kant-aydinlanma-nedir>.
- Kant, Immanuel. (1995). *Prolegomena* (Çev: İoanna Kuçuradi-Yusuf Örnek). Ankara: TFK Yayınları.
- Kant, Immanuel (1998). *Critique Of Püre Reason* (Trans. Paul Guyer and Allen W. Wood). Cambridge University Press.
- Steuerwald, Karl (1974). *Almanca-Türkçe Sözlük*. ABC Yayınevi.
- Tarnas, Richard. (2013). *Batı Düşüncesi Tarihi* (Çev: Yusuf Kaplan). İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Zelyüt, Solmaz. (2006). *Kant: Epistemolojist Mi Metafizikçi Mi?* Muęla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Vadi Yayınları.